

ISBN 0320 0352

գարուն

1-2.2010

ցի համար մշակութային ժառանգության թվային արխիվի մշակում և տպագրում:

Հայկական զարդարվեստի կենդանական և քուսական ճոխիվների նախադիմորֆիզ

Ավանդաբան համարում են, որ հայկական առատաբանությունը և կրոնը մասփորվել են երկար ժամանակահատվածի ընթացքում, երբ էին հայերը դուրս են եկել հնդեվրոպական մոդուլորների միջոցով և թ.ա. II - I հազարամյակներում և հարևան մոդուլորների առատաբանություն և կրոնի հետ ամրապնդել հետազոտող: Հնագույն հնդեվրոպական և եվրոպական արձաններ ունեցող ռասաանունների թվին են դասակարգվում վիշառաբար և հայկական կրոնը, արծիվ, առյուծի, լեռան, կենաց ծառի, օջախի, մայր աստվածուհու կոտորելը, ընտանիքի, հոր, երեխայի և արևի դաստանները: Մեր անդրիկ ժամանակներից հայկական առատաբանության ամրապնդումը ընդհանուր հնդեվրոպական առատաբանության և հեռուների հետ: և, Սաղը հայկական մշակութային հնագույն հուշարձանները՝ վիշառաբարները, թվագրում է ամենաբնիկ կամ մոտ 8 թ.ա. V հազարամյակին, հսկ 4. 4. Իվանովը հունահայկական արխիվային հնամասն առատաբանությունը մոտ 8 թ.ա. VIII - IV հազարամյակները:

Չեղիմակի կուսակառուցում հնագույնությունները թույլ տվեցին 8 թ.ա. VIII - IV հազարամյակների հայկական մշակութային կենտրոններում հայրենաբերել ընդհանուր հնդեվրոպական առատաբանության դասակարգիտության ակունքները: Կրթան թվում են շարժաբան, վիշառաբար հերոսի կերպարի վիշառի օձի: Ձմառ հետ դասաբար նախադիմորֆի, ինչպես նաև, կենաց ծառի, աշխարհի, ստիվեղծի ծառի, գիտելիքի ծառի, սարի աստվածուհու, օջախի, աստվածուհու և այլ նախադիմորֆի: Միևտուրևոթյունն ընդունելուց հետո, վիշառների հետ դասաբար և հասցնել մոխարիվելից: Հարիելի հրեշտակ, իսկ կենաց ծառը թևակիր խաչով, կամ կենա խաչով, թատախով, երկաթով օջախը, աստիճանակիր սաղը՝ օղջողաբար: Հարիելի և հրեշտակների դասաբար օձը են մտնում վիշառների հետ, որոնք փորձրիվ ժամանակ փորձում են կլանել արևը (Պիտոյն ժամանակ ամօղել վիշառները հոր ծարմիրներն են, որոնք՝ կրթանց օղջ, իսկ կլանալը՝ Հարիելի հրեշտակի մտաղ, ով հրեշտակների առաջին ու հինգամյան է: Գրեշտակները բարձրագույն են վիշառից արևի մտա, որի ճատագայանելից վիշառը նույնիսկ դառնում և ստիվեղծ երկրի վրա: Չարդարվեստի

մոտիվներում ընդունված առատաբան մեղ մասնագրված են երկաթադիմորֆ և կրթանցի մեղ: Ինչպես նաև, մասնագրված են կարտի ցրի հետ, անձրի, լեռնի, լեռնապեղ սարքարների վիշառները «սիլանում են ցրտաբարներին» և այլն: Մեր հասարակածում համարվում են վիշառ փորձրիկները թագաբարով: Սուրբարար վիշառները աղյուր են սարերում կամ երկրքում:

Արքայան կենդանիներ

Վիշառների մի ճախի վրա կամ բանդակներ, որոնք ներկայացնում են մայրապարտներնեղի ստիվեղծ դասակարգիտող թագավոր վիշառը, կենդանակիր կենդանիներ և այլն: Երբեմն դասակարգված է միայն կենդանու ձգված ճորձը: Բացի դրանից, շատ վիշառներ դասակարգվում են և ուրիշ բանագրավարներ կենդանուց մտնում: Արքայի դասակարգիտում են դասակարգվում կենդանիների ճորձը (ցեղի, ոչ-խարձրի), ակիթան, գեղեր, ցրի շիթի, կրակի ու հրի դասակարգիտում, որոնք երբեմն դուրս են թափվում թագավոր վիշառների՝ ցեղի ընդամեններից, երկաթաբար թողունները (կրթաններ կամ արագիվներ), երբեմն օձերը: Մայրապարտներնեղից արևից և սարից բացի կամ նաև այլ կենդանիների դասակարգիտում, մոլորաները, օձեր, ցրի, եղիվել, արջ, կատուն, շունը, ծուլը, արագիվ, թագին, կրթանը, փիծռանակը, արագիվը, հոսիվը, գայլը, ծից և այլն: Սևառն ծոնը (և Սևառնիցի՝ Դավիթի)՝ կրթանը բաները, աստվածների ընտանյալ արքայան է: Սարսառնակայն թողունը, սարսառնայն լույսի թափելիքի դերում հանդես է գալիս արագիվը, որը մարդկանց վերականգնում է ժամանակակիր ճանից՝ բնից, ցրում հիվանդություն և ժամանակակիր ճանից: Երբ գալիս է ժամանակը կրթանը հանդես են գետաղները և թույլ, գալիս հասարակ: Շատ առատաբաններ նվիրված են օձերին, որոնք կրթող հնուց ստանված են ժողովրդի մեջ: Թագաբարից դասաբան կենդանու տեսակի օձը, որին համարում էին հայերի ընկեր և նույնիսկ «սալ» էին կոչում: Համարվում էր, որ սրբազան օձերը աղյուր

են բարունակների իրենց դրակներում, իսկ օձերի արքայի գլխին թամբարածք թար էր կամ ուկյա դրակը: Հայաստանի մայրապարտներնեղում հայրենաբերել և մկնարանակ են բազմաթիվ հուրիդանիներ և գաղափարագրեր, օրինակ՝ իշխանության նշանը, որը դասակարգվում էր որոշ չափերով, կերակրով, հզորության, երկնային՝ թղանների՝ մագիլությունը առանձնաբար վիշառների, արքայ օձերի գիսակերևած: Մայրապարտներնեղում հանդիպում են քոյսերի, ծառերի կերպարներ, ինչպես նաև կենդանիների ռեալիզմ ճարմաններ (սպան կենաց ծառ, եղիվ՝ կենաց ծառ, և այլն, որոնք արտասպանում են կլանել և դասակարգիտում գաղափարը), ինչպես նաև մարդիկ դասակարգված կենաց ծառի տեսքով:

Արքայան արքի

Արքայան արքի առատաբանությունը սովորաբար անձնակարգված են: Տարբերակներ

Ստուգաբանություններ

1. Лоренц Н. Д. Орнаменты армян арменов и арменов. СПб, 1898-1899.
2. Мезенкин А.Ш. Армянское орнаментальное искусство. (Современное и древнее орнаментальное искусство). М: Арх. ССР, Ереван, 1955.
3. Н. Степанян, Чамбалян А. Давоританское искусство армянского Армена. Агрора. Америкер, 1971.
4. Мурадян Л.Ա. Petroglyphs of Southern-Eastern Anatolia. Akademične Druck. Graz in Austria, 1974.
5. Ornaments of Armenian manuscripts. Yerevan, «Sovetskaia Grah», 1978.
6. Аргентонян В. Каменная летопись армянского народа. Советская грех, Ереван, 1985.
7. Ազատյան Վ. Հայկական ցրիթը. Հայաստան, Երևան, 1986.
8. Ваганян Г., Петросян С. Армянское наскальное искусство. «Карабах» — коллекционерная база наскального искусства, 1991, <http://...>
9. Kazegayan G. 1992.
10. Ornaté initials (Armenian miniature). Yerevan, «Anahit», 1992.
11. Ерզնկաճ ողջնությունները ակադեմիա չիճոճոճո. IATP/REX, Геворкян С.В. 2001, /yale/
12. Computer Graphics Art in Armenia. EMV 02, East-West-Vision. International Workshop - Project Festival. Yahanyan G. September 12-13, 2002, Graz, Austria.
13. Армянский орнаментальный онлайн репозиторий. Ваганян Г. НАН РА, Махачкара-онлайн конференция. Текст: 2002. Ереван, 12-17 сентября 2005.
14. Наскальные рисунки Армянского нагорья. Г.Ваганян, В.Белен, А.Кочарян, В.Ваганян. «Мир наскального искусства». Общественное издательство «Карабах» / Под ред. Е. Даванян. Москва. Институт археологии РАН, 2005. Программы фундаментальных исследований Президиума РАН «Этнокультурные взаимодействия в Европе».
15. Даванян А.А. Орнамент как «наковая цивилизация» в мире. Москва, 2005.
16. Ваганян Г., Ваганян В. Каменная летопись армянского народа. Монография. Никор, Ереван. 256 стр., 2005.
17. Ваганян В., 2007. Ерզնկաճ.
18. Mount Ararat Archaeological Survey. Dr. Cevat Basaran, Dr. Vedat Keles and Rex Geisler. Bible and Spede. Summer 2008, vol. 21, No 3, ...
19. Vahanyan V., «Arcalet», 2009, Armenia. <http://...>
20. Vahanyan V. Intercultural relations between Old Europe and Old Armenia. XXIII Valcamonica Symposium 2009 «Making history of prehistory, the role of rock art», 28 October - 2 November 2009.
21. Vahanyan V. The epistemology and the linguistic-historical comparative analysis of the Armenian and world rock art and visual artifacts. XXIII Valcamonica Symposium 2009 «Making history of prehistory, the role of rock art», 28 October - 2 November 2009.
22. Ազատյան Վ., Հայկական հի, Հարթաբարս Մ., Դասակարգված Վ. Հայ արքայի դասակարգիտում. Չամբախ, 97, Երևան, 2009.